

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI II -2012

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM II

OLBA KAZISI YAYINLARI

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEUCIA AD CALYCADNUM II

Ankara 2012 / Türkiye

ISBN 978-605-5668-32-7

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsuzsa yayınlanmaz, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum*, kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum için yazışma adresi:

Okt. Murat ÖZYILDIRIM

Mersin Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü 33342 Mersin – TÜRKİYE

Tel: 00 90 324 361 00 01 – 4735 e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com.

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNUM II

ISBN: 978-605-5668-32-7
TAN KİTABEVİ YAYINLARI 31
Dizi: OLBA KAZISI YAYINLARI-2

Editörler

Emel ERTEN
Diane FAVRO
Murat ÖZYILDIRIM

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Meral AKURGAL •Prof. Dr. Halit ÇAL •Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN
- Prof. Dr. Emel ERTEN •Prof. Dr. Diane FAVRO •Prof. Dr. Turhan KAÇAR
- Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU •Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU •Prof. Dr. Aygül SÜEL
- Prof. Dr. Fikret YEGÜL
- Doç. Dr. Salim AYDÜZ •Doç. Dr. Sedef ÇOKAY-KEPÇE •Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN
- Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ
- Yrd. Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ – COŞKUN •Yrd. Doç. Dr. Merih EREK
- Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY •Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat ÖZGEN
- Yrd. Doç. Dr. Sema SANDALCI •Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN
- Yrd. Doç. Dr. Ceren ÜNAL

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia ad Calycadnum, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlar.

Kapak Tasarım: Tuna AKÇAY
Dizgi: Yener YENTEK

Baskı:
Cantekin Matbaacılık
2. Baskı 1000 Adet
Mayıs 2012

İÇİNDEKİLER

KIZKALESİ KAZILARINDA
ELE GEÇEN 12. – 15. YÜZYIL
ARASINA TARİHLENEN ORTA ÇAĞ
SERAMİKLERİ
Gülgün KÖROĞLU
11

PRINCIPATVS DEVRİ ROMA
SENATVS'U: ÜYE SAYISINDA
DÜZENLEMELER (LECTIO SENATVS),
SENATVS'A GİRİŞ KOŞULLARI VE
YOLLARI, YASAL İŞLEYİŞ
Efrumiye ERTEKİN
33

OLBA'DA ROMA İMPARATORLUK
DÖNEMİNDE TARIM VE YERLEŞİM
Emel ERTEN
61

OLBA MEZARLIK ALANLARI
Tuna AKÇAY
77

OLBA MANASTIRI HAKKINDA
ARKEOLOJİK VE YAZINSAL YENİ
BİLGİLER
Murat ÖZYILDIRIM
105

MÖ II. - MS IV. YÜZYILLAR ARASINDA
CILICIA'DA YAHUDİLER
Sevim AYTEŞ CANEVELLO
119

TRABZON İMPARATORU I. MANUEL
KOMNENOS (1238-1263) DÖNEMİNE
TARİHLENEN BALIKESİR, KUVA-Yİ
MİLLİYE MÜZESİ'NDEKİ ÜÇ ADET
ASPER
Ceren ÜNAL
141

TARSUS MÜZESİ'NDE YER ALAN
FİĞÜR TASVİRLİ
ARTUKOĞULLARI SIKKELERİ
“12.-13. YÜZYILLARDA ANADOLU'DA
İKONOGRAFİK ALIŞVERİŞ”
H. Sibel ÜNALAN
Ceren ÜNAL
163

CECİ N'EST PAS UN MUR:
REPRESENTATION AND REALITY IN
EPHESIAN URBAN BOUNDARIES
Brianna BRICKER
185

ARCHAOMETRICAL PERSPECTIVES
IN TURKEY
Ali Akın AKYOL
201

KİTAP TANITIMI:
MANİSA MÜZESİ BİZANS SIKKELERİ
Emine TOK
209

KİTAP TANITIMI:
ANADOLU'DAKİ TÜRK
KÜTÜPHANELERİ
Mükerreren KÜRÜM
211

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM II

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., *Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı*, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, *Lucerna Klasik Filoloji Yazıları*, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca **(Lev.1)**, **(Lev. 2)** kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

PRAEFATIO

Mersin Olba Kazıları'nın bilimsel dergisi olarak 2011 yılında yayınlanmaya başlanan Seleucia ad Calycadnum Dergisi'nin ikinci sayısını okurlarımıza sunmaktayız. Erken Hıristiyanlık teması ile çıkan ilk sayımızdan sonra, ikinci sayıda daha geniş bir çerçeve içine yerleştirilebilecek bir içerikle dergimiz sizlerle buluşuyor. Olba arkeolojisi ve yerleşim tarihi konusundaki makalelerin yanında nümizmatik, arkeometri, Anadolu'da kent tasarımına ilişkin çalışmalar da dergimiz kapsamında yer almakta. Bu sayının çıkmasını sağlayan tüm yazarlarımıza, katkılarından dolayı yayın kurulumuz üyelerine teşekkürlerimizi sunarız. Arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, sanat tarihi konularında yapacağınız çalışmaların Seleucia ad Calycadnum dergisinin gelecek sayılarında yer almasından mutluluk duyacağımızı belirtiriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (ma)

PRAEFATIO

We are proud to present the second volume of the annual journal of Mersin Olba excavations, Seleucia ad Calycadnum. After the first issue focusing on Early Christianity, a wider content of articles such as archaeometry, numismatic, urban design in Asia Minor will be presented in the second volume as well as the studies on the settlement history and archaeology of Olba. We wish to thank all our contributors, colleagues in the scientific board. It will be an honour for us to welcome our colleagues studying on archaeology, ancient languages and cultures and the history of art for the future issues of “Seleucia ad Calycadnum”.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (ma)

OLBA'DA ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE TARIM VE YERLEŞİM

Emel ERTEN*

Özet

Olba'da yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda elde edilen veriler Roma İmparatorluk Dönemi'nde yerleşimin akropolis ile sınırlı kalmadığını ve çevredeki tarımsal alanlara ve vadilere doğru genişlediğini göstermektedir. Bu dönemde Olba'nın ekonomisinin temelinde tarım ve hayvancılık yatmaktadır. Kıl keçisi yetiştiriciliğinin yanında bağcılık ve şarap yapımı başlıca tarımsal ilgi alanlarındandır. Ayrıca, günlük yaşamda yerel tüketime yönelik olarak başta buğday olmak üzere tahıl tarımı için doğal koşulların uygun olduğu saptanmaktadır. Tarım ve hayvancılığa dayalı yaşam tarzından Olba'daki yerleşim modeli de etkilenmiştir. Çiftlik yerleşimleri niteliğindeki birimler kısıtlı olan tarım toprağının ve tarımsal teraslamanın yapıldığı alanlarda yer almakta ve buralardaki yapılar için çevresine hakim konumlar tercih edilmektedir. Söz konusu tarımsal yerleşimlerin her birinde "tarım toprağı", "konut" ve "mezar" öğelerinden oluşan üçlü bir model saptanmaktadır. Her bir yerleşim birimi ise, tarım toprağına bağımlı dağınık bir yerleşim dokusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Olba, Uğuralanı, Ura, Dağlık Kilikia, Tarımsal Yerleşim Modeli.

Abstract

The archaeological research carried out at Olba provides a new approach to the analysis of the settlement patterns at the site during the Roman Imperial Period. It is concluded that the Roman settlement expanded to the neighbouring agricultural grounds and valleys and was not restricted to the fortified walls surrounding the acropolis. Agriculture was the basis of the economy of Olba. Husbandry of goats and cultivation of grapevines were the main agricultural occupations. Rural lifestyle directly affected the settlement patterns at the site. The agricultural units (i.e. farms) were located near

* Prof. Dr. Emel ERTEN, Gazi Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü – ANKARA. E – Posta: erten@gazi.edu.tr.

to the limited agricultural land and terraces created on rocky hillsides. Strategic locations overlooking the land was another aspect of the designation of sites as farms. Each agricultural unit was consisted of three components: "agricultural land", "village house" and "tomb". This triple model produces a dispersed model of settlement texture for the Roman provincial town of Olba.

Keywords: Olba, Uğuralanı, Ura, Rough Cilicia, Agricultural Settlement Pattern.

Dağlık Kilikia'nın doğu kesiminde on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak yapılan arkeolojik çalışmalar bölgedeki sosyal yaşam, kentleşme, ekonomi gibi konuları önemli ölçüde aydınlatır. Eski çağ araştırmacılarının en fazla dikkatini çeken merkezlerden biri de, Olba Territoriumu'nun başkenti, bugün Uzuncaburç olarak bilinen Olba–Diocaesarea'dır. Bunun nedeni sadece buradaki rahip kralların yönetimi ve Zeus kültünün görkemli tapınağı değil; aynı zamanda Olba-Diocaesarea'nın bölgedeki Hellenleşme ve Romalılaşma süreçlerini çok net biçimde yansıtan anıtsal mimarlık anıtlarına ait izlerle dolu olmasıdır¹.

Bu önemli dinsel ve yönetsel merkezin hemen doğusunda, bugün “Ura” ya da “Uğuralanı” adları ile de tanınan yerde bir akropolis çevresinde gelişen Olba yerleşim merkezi yer alır. Olba, Roma İmparatorluk Dönemi içinde bölgedeki sosyal, ekonomik, kültürel durumun gösterdiği değişimin yanı sıra tarım ve kırsal yaşam koşulları konusunda arkeolojik veriler sağlaması bakımından önem taşımaktadır².

Olba özelinde Roma İmparatorluk yönetimi altında, merkezden uzak bir Doğu Akdeniz taşra yerleşim merkezinde yerleşim modellerini ve bununla ilgili olan teknolojik ve sosyal yapılanmanın nasıl yaşama uyarlandığını örneklemek olasıdır.

Hellenistik Dönem içindeki etkinliği sonrasında Roma İmparatorluk Dönemi başlarında Olba rahip krallığının ortadan kalkması ile birlikte Olba'da Roma merkezi yönetiminin güçlü varlığı duyumsanmaya başlanır³. Bu, impa-

- 1 Uzuncaburç'daki Eski Çağ kalıntılarını ilk kez gören ve kaydeden gezgin P. De Tchihatchef'dir. Ancak, gördüklerinin Olba Diocaesarea ve Zeus Olbios Tapınağı olduğunu belirleyemez: Tchihatchef 1854; MacKay 1968, 19. Daha sonra, 1905 yılında bölgeye gelen Gertrude Bell özellikle yaptığı fotografik belgelemelerle arkeoloji tarihi bakımından önemli taşır. Olba Diocaesarea ile ilgili en kapsamlı çalışma Keil ve Wilhelm'e aittir. Onların elde ettikleri bulgular, çizimler 1931 yılında yayınlanır: Keil-Wilhelm 1931. 2001 yılında Diocaesarea'da yüzey araştırmalarına başlayan Detlev Wanagat başkanlığındaki çalışmalar uzun soluklu olamaz ancak, sonuçları yayınlanır: Wannagat 2005, 117-165.
- 2 Olba – Uğuralanı Eski Çağ kalıntılarında ilgi de yine 19. yüzyıldan itibaren başlar. Konu ile ilgili olarak ilk net bilgileri veren James Theodore Bent Dağlık Kilikia bölgesinde çıktığı yolculuğuyla ilgili elde ettiği bilgileri 1891 yılında yayınlar. Onun bölgeye giderken elindeki veriler Eski Çağ yazarlarının ve özellikle de Strabo'nun yazdıklarından ve bazı sikkelerden öğrenilenlerden ibarettir Bent, Olba ile ilgili olarak kaya mezarlarından, surlardan, tiyatro ve anıtsal çeşme binasından da söz eder. Şu kemeri ve üzerindeki yazıtı da kaydeder: Bent 1890, 231-235. En ayrıntılı tanımlama ise, ondan yıllar sonra bölgeye gelen J. Keil ve A. Wilhelm tarafından gerçekleştirilecektir: Keil-Wilhelm 1931; Olba'da 2001-2009 yılları arasında yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarının ardından, 2010 yılından itibaren kazı çalışmaları başlatılmış bulunmaktadır
- 3 Olba'da rahip kralların yönetiminin son bulması ve bölgedeki egemenliğin

ratorluğun sivil ve askeri yönetimdeki varlığının yanında, merkezden getirilen mimari, yapı teknolojisi, yaşam tarzı demektir. Kentteki sadece Roma mimarisine özgü olan yapılar (örneğin, aquaeductus) imparatorluk yönetiminin bölgede yerleşik hale gelmesiyle oluşturulur. Böylece, Olba'da kentsel ve kırsal yaşam doğrudan etki altına girmiş bulunmaktadır.

Bu bağlamda, Roma İmparatorluk Dönemi genelinde merkezi yönetimin yerleşmesi ile beraber sosyal koşulların, mimarlığın, yerleşim modellerinin nasıl etkilenmekte olduğunu irdelemekte yarar vardır:

Roma İmparatorluğu'nun uçsuz bucaksız topraklarında kurulan yeni kentlerde Roma planlamacılığının kurallarının katıksız biçimde uygulanması olanaklıdır. Buna örnek olarak Kuzey Afrika'da Cezayir'de peş peşe kurulan iki şehir olan Timgad ve Cemila Roma eyalet kent planlamacılığının anıtsal/standart örneklerinin verildiği birer merkez olarak gösterilebilir⁴.

Buna karşılık, Anadolu'da birçok Roma kenti Hellenistik ya da daha erken bir yerleşim ve köklü kent geleneğinin devamı olarak kurulur veya yaşamına devam eder. Bu durumda, eski ve yeniyi birleştiren, genellikle mevcut kurum ve yapılanmayı değiştirip geliştiren bir anlayışın ürünü olan kent sentezinin ortaya çıkması söz konusudur. Bunun da elbette ki çeşitleri olacaktır. Pergamon, Miletos, Ephesus gibi büyük ve köklü yerleşim geleneğine, kültüre sahip kentlerde Roma İmparatorluk yönetiminin varlık ve geleneğinin nüfuz etmesi ile Dağlık Kilikia'nın uzak bir coğrafyasında gerçekleşen model birbirinden farklı olacaktır. Bu durumda, Olba'daki durum nasıl değerlendirilebilir?

Öncelikle, Olba'nın başlangıçta bir akropolis üzerinde surla çevrili, stratejik öneme sahip küçük bir Hellenistik Dönem yerleşimi olduğunu belirtmek gerekir. Söz konusu yerleşim modeli Olba territoriumu için oldukça yaygın sayılmaktadır⁵. Bu noktadan yola çıkarak, Olba'nın Roma İmparatorluk toprakları genelinde yerleşim merkezlerinin sahip olduğu başlıca tesislere sahip bir taşra merkezine dönüşümünün Roma İmparatorluk Dönemi'nden başlayarak gerçekleştiğini öne sürmek olasıdır⁶.

Olba'nın ekonomisinin temelinde Roma İmparatorluk Dönemi içinde tarım ve hayvancılığın yattığını da önermek yanlış olmayacaktır. Doğu Dağlık Kilikia'nın sahip olduğu ve Eski Çağ'da Kilikia'yı ünlü kılan başlıca ticari ürünler, dışsatım malları olan safran ya da sedir ağaçlarına sahip olmayan

Tiberius Dönemi'nde Roma İmparatorluğu'na geçmesi ile ilgili olarak: Sayar 1999, 210

4 Ward-Perkins 1974, 33.

5 Aydınoglu 2003, 251-263.

6 Olba'da Romalılaşma süreci ile ilgili olarak: Erten 2009, 76-85.

Olba’da tarımın ve hayvancılığın öne çıkması doğaldır. Zaten Roma egemenliği altındaki Dağlık Kilikia’nın kıyı ve iç kesimlerinin farklı ekonomik özellikler gösterdikleri belirlenmektedir⁷.

Dağlık, tarım arazilerinin sınırlı olduğu, maki bitki örtüsü ile kaplı alanlar kıl keçisi yetiştiriciliği için bugün olduğu gibi geçmişte de uygundur. Özellikle sulama olanaklarının kısıtlı olduğu; buna karşılık eğim ve yükseltinin arttığı yerlerde kıl keçisi yetiştiriciliği ve kuru tarım yapılmaktadır⁸. Roma İmparatorluk Dönemi’nde Dağlık Kilikia’nın dışsatımını yaptığı malların başında keçi kılından elde edilen ürünler gelmekte; sürülere sahip kentsoyluların tuttıkları çobanların ya da köle-çobanların yaz aylarında yaylarda bu hayvanları otlattıkları düşünülmektedir⁹. “Cilicium” adı verilen keçi kılından doku- nan ve giysiden çadır yapımına birçok alanda kullanılan kumaş, Kilikia’nın en tanınmış ürünlerinden biri sayılmaktadır¹⁰.

Dağlık ve kayalık kesimlerde yapılan hayvancılığın yanında, tarımın da kısıtlı da olsa elverişli topraklarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Olba’nın karstik jeolojik yapısı içinde bulunması tipik sayılan küçük düzlükler niteliğindeki çöküntü alanlarının tarıma ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu düzlüklere *dolin* denmekte; birkaç dolin’in bir araya gelmesiyle oluşan düzlükler ise, *uvula* olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu çöküntüler sahip oldukları verimli kırmızı toprakla (*terra rossa*) tanınmaktadırlar. Olba’da özellikle akropolis yükseltisinin kuzey ve batısındaki bu tür düzlükler en değerli tarım arazileri olmalıdır (**Lev. 1**). Bunun yanında, taşlardan insan eli ile arındırılan tarımsal terasların (**Lev. 2**) da bugün olduğu gibi eski çağda da ekilip biçilmekte olduğu anlaşılmaktadır¹¹.

Roma dünyasında topraktan yararlanma biçimleri arasında en karlısının bağıcılık olduğu düşünülmektedir¹². Kilikia’daki üzüm yetiştiriciliği ve şarap yapımıcılığı konusunda Eski Çağ yazılı kaynakları da bulunmakta; bölgenin kendine özgü birçok şarap çeşidini üretmekte olduğu anlaşılmaktadır¹³. Buna karşılık, Kilikia’nın önde gelen tarımsal ürünlerinden biri olan zeytin yetiştiriciliği için Olba sahip olduğu 1000 m.’nin üzerindeki rakım ve kış aylarında sıfırın altına düşen sıcaklık gibi koşullar uygun değildir.

Buna karşılık, arkeolojik veriler, Olba’nın toprak yapısı ve coğrafi koşulları uygunluk gösteren üzümün önde gelen tarımsal ürün olduğunu; ayrıca, elde

7 Hopwood 1991, 305-309.

8 Sarıbaş-Pınar 2009, 369, 371.

9 Hopwood 1991, 307.

10 Özbayoğlu 2003, 169.

11 Price-Nixon 2005, 665-694.

12 Hehn 1998, 51.

13 Aydınoğlu 2009, 64-65; Pilhofer 2006, 69.

edilen üzümün işlenerek, şarap üretildiğini göstermektedir. Olba'da, bölge genelinde olduğu gibi, üzüm işlik ve preslerine ait kalıntılar da saptanmaktadır¹⁴.

Neolitik Çağ'dan başlayarak Orta Doğu'da yaygın olarak buğday tarımının yapıldığını arkeolojik veriler ortaya koymaktadır. Doğu Kilikia (Çukurova) Eski Çağ'ın buğday deposu olarak tanınmaktadır¹⁵. Olba'da da yetişen başlıca tarımsal ürünlerden birinin de buğday olması gerekir. Akdeniz coğrafyasında temel besin kaynaklarından olan buğday tarımı için deniz seviyesinden ortalama bin metre yükseklikteki Olba düzlükleri (Düzlük Kilikia'dan farklı arazi ve toprak yapısına sahip olsa bile) uygun görünmektedir. Neolitik Dönem'den başlayarak Anadolu'da varlığı bilinen ve yetişmesi için pek az koşulun gerekli olduğu; özellikle kıraç topraklara uygun nohut da Olba'da yetiştirilmesi olası tarımsal ürünlerdendir. Ancak bunları kentin ticaret ve ekonomisinde yeri olan, dışsatımı yapılan ürünler olarak nitelememek; sadece yerel olarak günlük tüketimde kullanıldıklarını önermek yerinde olacaktır.

Buğday, nohut ve benzeri tahılların yanında üzümün de Olba'nın coğrafi koşulları içinde sulamasız tarımla üretilmeleri mümkündür. Ancak, Olba'da Roma İmparatorluk Dönemi içinde gelişkin bir hidrolik sistem oluşturulur. Bu gelişmeyle birlikte sulu tarıma geçildiği ve tarımsal ürünlerin çeşitlendiği ya da eskiden beri yetiştirilen ürünlerden daha çok verim alınmaya başlandığı düşünülebilir. Çağdaş bir uygulamada, buğday tarımında sulamaya geçildikten sonra verimin yüzde elli oranında artması, sulamanın önemini göstermektedir¹⁶.

Tarım toprağının az olduğu bölgelerde gelişmiş sulama sistemlerinin oluşturulması doğal karşılanmalıdır. Kilikia genelinde de durum aynıdır. Dağlık Kilikia'da birçok örnekle temsil edilen ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen sulama sistemlerinden biri de Olba'ya hizmet etmektedir¹⁷. Bu, Limonlu üzerindeki Kızılgeçit kaynağından Olba'ya su taşımaktadır. Bugün de Olba'da tarımın büyük ölçüde yine Limonlu kaynağından boru sistemi ile taşınan su ile yapıldığı dikkate alınırsa; bölgenin doğasının gerektirdiği akılcı çözümlerin Eski Çağ'dan bu yana değişmediği sonucuna varılabilir.

Olba'ya Kızılgeçit kaynağından gelişmiş bir kanallar, tüneller ve son aşamada da bir su kemeri ile taşınan suyun ulaştığı son nokta kentin anıtsal çeşme

14 Erten-Özyıldırım-Akçay 2011, 275, 283, 286, çizim1, resim 2

15 Pilhofer 2006, 68.

16 <http://www.gazetegercek.com/guneydoguda-bugdayda-damla-sulama-donemi-basladi.html>.

17 Öziş 1994, 89-90; Özbay 1998, 37-42; Özbay 2001, 145-161.

yapısı olan nymphaeum'dur (**Lev. 3**). Bu anıtın sunduğu görselliğin yanında, tarım alanlarına hakim konumda yer alması, buradan taşınan suyun tarımsal alanlarda da kullanımını düşündürmektedir. Ayrıca, Kızılgöçit'ten başlayan hattın henüz Olba'daki aquaeductus, akropolis ve nymphaeum'a ulaşmadan önce, Doğu Tepesi yamacındaki büyük sarnıca da hizmet vermekte olduğu belirlenmiş bulunmaktadır. Büyük bir kaya katmanına oyulan 8.10 x 32.5 m. boyutundaki dikdörtgen planlı sarnıçta biriken su, olasılıkla hemen önündeki geniş tarımsal düzlükte (dolin) yapılan tarım için de kullanılmaktadır (**Lev. 4**). Öte yandan, yukarıda belirtilen su sistemi ile sarnıçtan kayaya oyulmuş kanallar aracılığıyla Doğu Tepesi'nin kuzeybatı yamacında bulunan konut ve tarımsal işliklere de su sağlandığı yüzey araştırmaları sırasında belirlenmiş bulunmaktadır.

Kentin Roma imparatorluk dönemi yaşantısı içinde başlıca rolü oynayan tarıma bağlı olarak gelişen çiftlik yerleşimlerinin Olba'daki varlığını arkeolojik veriler ortaya koymaktadır. Olba çevresinde dağınık bir yerleşim dokusunu bu çiftlik yerleşimleri oluşturmaktadır.

Olba arkeolojik araştırmaları sırasında akropolisin doğusunda Yeğenli yönündeki ve batısında Yağardıç Mahallesi tarafındaki yükselti ve düzlüklere, Kızılgöçit yönündeki yarı kayalık alanlara yayılmış birçok çiftlik yerleşiminin varlığını ortaya koymuştur.

Olba'daki tarımsal yerleşimlerden biri de taş konutunun (villa rustica) iyi korunmuş olmasıyla tanınmaktadır. Akropolise göre batı yöndeki bu yapıdan daha önce birçok yayında söz edilmiştir¹⁸ (**Lev. 5-6**). Bu, bir "bey evi" olarak nitelenebilecek, çiftlikte yaşayanların veya çiftlik sahibinin yaşamını geçirdiği konut olmalıdır. Roma çiftlik evleri konusuna Vitruvius'un de Architectura'da yazdıklarından başlayarak birçok Roma yazarı değinmektedir. Columella'nın *De Re Rustica*'da ya da Cato'nun, Varro'nun yapıtlarında yazdıklarına bakılırsa, Olba'daki çiftlik konutlarının artık evrenselleşmiş bulunan Roma geleneğine uygun özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır¹⁹. Olba için Hellenistik geçmişi olan bir tarım ve tarımsal mimari geleneğinden söz etmek her ne kadar mümkün görünmektirse de, Roma İmparatorluk geleneğinin de etkilerini de göz ardı etmemek gerekir²⁰.

"Doğal" ya da "elde edilmiş" (tarım terasları) tarım topraklarının kıyısında

18 Keil-Wilhelm 1931, 84, plan 108; Hild - Helenkemper 1990, 370, res. 329; Aydınoglu 1999, 159,166, lev. 12-13; Erten 2003, 187, 194, n.10, res. 9.

19 Bu konudaki genel değerlendirme için: Erten- Özyıldırım 2009, 200-201. Ayrıca, Vitruvius, de Arch. 6.6.1-7, Columella 1.6.1 – 1.6.23; Cato 13.1.14 vb.

20 Aydınoglu 1999, 160-161.

bu çiftlik yerleşimlerinin bulunması kırsal yerleşim modelinin temel birimidir. Bölgenin jeolojik yapısı içinde yer alan kaya katmanları üzerinde genellikle çiftlik yapılarının yer aldıkları görülmektedir. Çiftlik yerleşimleri için seçilen noktalar çevrelerine hakim, yüksekçe konumlardır.

Çiftlik konutlarında yapı malzemesi olarak yerel kireçtaşı kullanılmaktadır. Büyük dikdörtgen bloklar halinde kesilen kireçtaşının özenli bir işçilikle duvar örgülerinde kullanıldığı görülür. Bölgede yapılaşmada görülen geleneksel tutum gereği, taş blokların çıkartıldığı kaya kütesinde oluşan boşluklar, yapılarda ek mekanlar olarak da değerlendirilmektedir.

Çiftlik konutlarının sahip oldukları sağlam yapı, buldukları ideal konumlar onların yüzyıllar boyunca kullanılmaları sonucunu doğurmuştur. Olba'da birçok örnekte belirlendiği gibi, kimi zaman da bu yapıların yıkıntıları üzerine yine taştan yeni tarımsal yapılar, konutlar, ağıllar yapılmıştır. Ancak bu daha yeni tarımsal yapılarda güçlü kireçtaşı duvar örgülerinin yerini kırma taşı ve özensiz uygulamaların alması; onların Eski Çağ örneklerinden kolaylıkla ayrılabilmesini sağlamaktadır.

Olba'nın Roma çiftlik yapılarının sahip oldukları topraklarda aile ölçeğindeki küçük tarımsal işletmelerin etkinlik göstermekte olduğunu düşünebiliriz. Buna kanıt olarak akropolise göre batı yönde yer alan Dügürlük adı verilen yükseltide Yarıktaş mevkiinde saptanan ve tam bir aile profilini yansıtan kabartma ve yazıtlı lahit mezar ve çevresindeki tarım toprağı ve çiftlik yapısını gösterebiliriz²¹ (**Lev. 7**). Mezarın hemen güneydoğusunda büyük taş bloklarla örülmüş duvarlarının izleri yer yer görülebilen bir konuta ait mimari kalıntılara rastlanmaktadır²².

Bir diğer örnek ise, Olba ile Diocaesarea'yı birleştiren rota üzerinde yer alan yazıtlı mezar ve çevresindeki çiftlik yerleşimidir. Buradaki teraslanarak elde edilmiş tarım alanları ile konut (çiftlik evi) kalıntılarının yanındaki tonoz örtülü mezarda bir veteran olan Lucius Agusius Marinus yatmakta ve yazıt MS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenmektedir²³ (**Lev. 8-9**). Kilikia eyaletinde çok sayıda veteranın yerleşmiş olduğunu mezar yazıtları ortaya koymaktadır. Düzlük Kilikia, Isauria, Dağlık Kilikia'nın kıyı kesiminden elde edilen yazıtlarda top-

21 Söz konusu yazıt ve mezar, yıllar önce Olba'ya gelen J. Keil ve A. Wilhelm'in de dikkatinden kaçmamıştır: Keil-Wilhelm 1931, 89, no. 106. Ancak, onlar bu mezar çevresinde gelişen yerleşim biçimiyle ilgili olarak yorumda bulunmamışlardır.

22 Erten-Özyıldırım 2008, 40-41.

23 Keil-Wilhelm 1931, 88, no. 105; Pilhofer 2006, 178, 233, A-13; Erten-Özyıldırım 2007, 421, çizim 2, resim 1.

lam yetmiş veteranın adı yer almaktadır²⁴. Kilikia yazıtlarında adları geçen Roma asker veya veteranlarının kökenleri (Kilikialı mı yabancı mı oldukları) tartışmalıdır²⁵. Olba’da mezarı bulunan veteranın da bu uzun liste kapsamında değerlendirilmesi ve askerlik geçmişi sonrasında sahip olduğu arazide çiftçilikle uğraşmakta olduğunun düşünülmesi olasıdır.

Yukarıda belirtilen arkeolojik veriler, aynı zamanda Olba’daki kırsal yerleşim modelinin de net formülünü de sağlamaktadır:

Buna göre, Olba’daki temel kırsal yerleşim modeli içinde bulunan “konut” ve “tarım toprağı” ikilisinin üçüncü unsuru ise, “mezar”dır. Bu temel modelin açılımı, Olba’da çiftçilikle uğraşan arazi sahiplerinin kendi topraklarının içindeki konutlarda yaşadıkları, çiftlik yapıları içinde tarımsal üretimi sürdürdükleri; öldükleri zaman da ekip biçtikleri arazi içindeki mezarlara gömüldükleridir.

Değerli tarım toprağının “feda edilerek” mezarlara yer verildiği ender durumlar da vardır. Bunun en belirgin örneği, tarımsal bir düzlük üzerinde yer alan Olba’da bilinen tek tapınak-mezarıdır²⁶ (**Lev. 10**).

Roma mezar geleneğinde, nekropolis alanlarının kentin dışında yer almasına ilişkin kesin yasa ve kurallar bulunduğu halde, imparatorlar ya da çok ayrıcalıklı kimseler için bunun uygulanmadığı durumlar da vardır²⁷. Olba’daki bu tapınak mezarın da kentin yaşamında önemli ve etkili olan, varlıklı bir kişiye ait olması gerekmektedir. Tarım toprağının kayalık-dağlık yapı içindeki azlığı, bu alanların mezarlar için kullanılmaması kuralını getirmiş olmalıdır. Ayrıca, sarp ya da kalın kaya kütleleri, kaya mezar odalarının, sabit kaya lahitlerinin veya khomasorion’ların oluşturulmasına elverişli yapılar niteliğindedir²⁸. Böylece, Olba’da mezarlık alanlarının yerlerinin belirlenmesindeki etkin nedenin jeolojik yapı olduğu ve tarım toprağının işgal edilmemesi adına da mezarlar için kayalıkların tercih edildiği saptamasında bulunmak yanlış olmayacaktır.

Arazi sahiplerinin çiftlik işlerinde çalıştırdıkları ırgatlar, kentteki tarım ya da tarım-dışı çeşitli üretim ve zanaatle oluşan nüfus için ise, genel mezarlık alanları kullanılması gerekmekte; böylece ekip biçilebilir topraklar korunmaktadır. Olba kazılarında elde edilen kemik buluntuları üzerinde yapılan antropolojik incelemeler, bunların ağır işlerde çalışan bireylere ait olduklarını göster-

24 Russell 1991, 286-287.

25 Pilhofer 2006, 73, n.93.

26 Erten 2007, 149-156.

27 Toynbee 1971, 48.

28 Bu yayın kapsamında Arkeolog Tuna Akçay tarafından Olba mezarlık alanlarının dağılımı konusu ayrıntılı olarak incelenecektir.

mektedir²⁹. Bu da bölgenin çetin arazi ve iklim koşullarında Olba'nın tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusunu yansıtmaktadır.

Olba'da elde edilen tüm arkeolojik veriler, kentin yaşamında tarımın önemli rolü olduğunu göstermektedir. Bu yaşam tarzı, mimariyi ve yerleşimi de doğrudan etkilemiştir. Böylece, özellikle tarım toprağının değerlendirilmesi ve korunması adına sıkı ve yoğun bir kent modelinden uzak durularak, çiftlik konutu odağında gelişen bir yerleşim dokusu seçilmiştir.

29 Söz konusu antropolojik incelemeyi yapan Doç. Dr. Okşan Başoğlu'na verdiği bilgiler için teşekkür ederim. Doç. Dr. O. Başoğlu Olba kemik buluntuları konusunda bir çalışmasını halen yayına hazırlamaktadır.

LEVHALAR

Lev. 1. Olba Tarım Alanları (akropolisin kuzeyindeki “dolin”)

Lev. 2. Tarımsal teraslar (Düğürtük Tepesi)

Lev. 3. Nymphaeum (Anıtsal Çeşme Yapısı)

Lev. 4.Sarnıç (Doğu Tepesi).

Lev. 5-6.Villa Rustica.

Lev. 7. Mezar Kabartması (Dügürlük).

Lev. 8. Tonozlu Mezar.

Lev. 9. Tonozlu Mezar (Yazıt).

Lev. 10. Anıtsal Tapınak Mezar.

KAYNAKÇA

- Aydınoğlu 1999 Ü. Aydınoğlu, “Doğu Dağlık Kilikia’da Villae Rusticae”, OLBA II (Özel Sayı), Cilt I, 155-167.
- Aydınoğlu 2003 Ü. Aydınoğlu, “The Settlement Patterns of the Olbian Territory in Rough Cilicia in the Hellenistic Period”, OLBA VIII (Özel Sayı), 251-263.
- Aydınoğlu 2009 Ü. Aydınoğlu, Dağlık Kilikia Bölgesinde Antik Çağda Zeytinyağ ve Şarap Üretimi: üretimin Arkeolojik Kanıtları, İstanbul.
- Bent 1891 J. T. Bent, “A Journey in Cilicia tracheia”, Journal of Hellenic Studies, Cilt 12, 206-224.
- Erten 2003 E. Erten, “Olba (Uğuralanı) 2001 Yüzey Araştırması”, 20. araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, 185-196.
- Erten 2007 E. Erten, “Olba’daki Tapınak Planlı Anıt Mezar”, PATRONVS – Coşkun Özgünel’e 65. Yaş armağanı, Festschrift für Coşkun Özgünel zum 65. Geburtstag, İstanbul, 149-156.
- Erten 2009 E. Erten, “Olba’da Romalılaşma Süreci”, Mersin Sempozyumu – Bildiriler (ed. Y. Özdemir), 76-85.
- Erten-Özyıldırım 2008 (a) E. Erten - M. Özyıldırım, “Olba Yüzey Araştırması 2005”, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, 39-50.
- Erten-Özyıldırım 2008 (b) E. Erten – M. Özyıldırım, Mersin Silifke Olba Yüzey Araştırması – 2006”, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, 51-62.
- Erten-Özyıldırım 2009 E. Erten – M. Özyıldırım, “Olba 2007 Yüzey Araştırması”, 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, 199-210.
- Erten-Özyıldırım-Akçay 2011 E. Erten - M. Özyıldırım, T. Akçay, Mersin Silifke Olba 2009 Araştırmaları, 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, 273-290.
- Hehn 1998 V. Hehn, Zeytin, Üzüm ve İncir – Kültür Tarihi Eskizleri, Çeviri: N. Aça, Ankara.
- Hild-Helenkemper 1990 F. Hild – H. Helenkemper, “Kilikien und Isaurien”, Tabula Imperii Byzantini 5, Viyana.
- Hopwood 1991 K. Hopwood, “The Links Between the Coastal Cities of Western Rough Cilicia and the Interior During the Roman Period”, De Anatolia Antica – Eski Anadolu I, 305-309.

- Keil-Wilhelm 1931 J. Keil – A. Wilhelm, “Denkmaler aus dem Rauhen Kilikien”, Monumenta Asiae Minoris Antiqua III, Manchester.
- MacKay 1968 T. S. MacKay, Olba in Rough Cilicia, Bryn Mawr College’ a sunulan yayınlanmamış doktora tezi.
- Özbay 1998 F. Özbay, “Olba/Diocaesarea Su Sistemi”, OLBA I, 37-42.
- Özbay 2001 F. Özbay, “Elaiussa Sebaste ve Korykos Su Sistemleri”, OLBA IV, 145-161.
- Özbayoğlu 2003 E. Özbayoğlu, “Notes on Natural resources of Cilicia: A Contribution to Local history”, OLBA VIII (Özel Sayı), 159-171.
- Öziş 1994 Ü. Öziş, Su Mühendisliği Tarihi Açısından Türkiye’deki Eski Su Yapıları”, Ankara.
- Pilhofer 2006 S. Pilhofer, Romanisierung in Kilikien ?-Das Zeugnis der Inschriften, München.
- Price-Nixon 2005 S. Price – L. Nixon, “Ancient Greek agricultural Terraces: Evidence from texts and Archaeological Survey”, American Journal of Archaeology, Cilt 109, no. 4, 665-694.
- Russell 1991 J. Russell, “Cilicia – Nutrix Virorum: Cilicians Abroad in Peace and War During Hellenistic and Roman Times”, De Anatolia Antiqua – Eski Anadolu I, 283-297.
- Sarıbaş-Pınar 2009 M. Sarıbaş – A. Pınar, “Silifke’de yer Şekilleri ve bitki Örtüsünün küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının dağılışına Etkisi, Selçuk Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 22, 367-382.
- Sayar 1999 M. H. Sayar, “Antik Kilikya’da Şehirleşme”, XII. Türk Tarih Kongresi – Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 193-225, Lev. 63.
- Tchihatchef 1854 P. de Tchihatchef, “Lettre sur les Antiquités de L’Asie Mineure”, Journal Asiatique, Cilt IV, 49-143.
- Toynbee 1971 J. M. C. Toynbee, Death and Burial in the Roman World, Londra.
- Wannagat 2005 D. Wannagat, Neue Forschungen in Uzuncaburç 2001-2004 – Das Zeus Olbios Heiligtum und die Stadt Diocaesarea”, Archäologischer Anzeiger 1.Halband, 117-165.
- Ward-Perkins 1974 J. B. Ward-Perkins, Cities of Ancient Greece and Italy: Planning in Classical Antiquity, New York.